

התנאים התחביריים-סמנטיים להופעתו של הכינוי זה בעברית בת ימינו במבנה [זה + פרדיקט + משלים]¹

גלית אגיון

מאמר זה עוסק בשימוש הכינוי² זה כנושא חלול ובתנאים התחביריים והסמנטיים להופעתו במבנה [זה + פרדיקט + משלים] בעברית הדבורה המתועדת בכתב. הכינוי זה הולך ונהיה רווח בעברית בת ימינו, אך הוא נפוץ יותר בלשון הדבורה. במחקר הנוכחי נבדקו משפטים מתוך ראיונות עיתונאיים מתועדים בכתב, מאחר וקורפוס זה משקף את העברית בת ימינו הבלתי פורמאלית, הקרובה מאוד ללשון הדיבור.

לכינוי זה בעברית תפקידים שונים: תחביריים, סמנטיים ופרגמטיים. גולדברג וקנטור (2003) חקרו ומצאו חמישה שימושים לכינוי זה בעברית הדבורה המתועדת בכתב. להלן שלושה מתוכם:

1. זה כאוגד:

לדוגמה: לשיר לקהל זה אחד האלמנטים הכי מפתחים שירה של זמר. ("מוסף התרבות, מקור ראשון-השבועון", 20.5.05)
זה משמש כמשפט הנ"ל כאוגד אשר תפקידו להפריד בין הנושא לשיר לקהל לבין הנשוא אחד האלמנטים הכי מפתחים שירה של זמר. מעניין לציין כי זה בתפקיד אוגד לא תמיד ניתן להמרה באוגד הוא. כמשפט שלעיל, הוא יהיה בלתי דקדוקי: * לשיר לקהל הוא אחד האלמנטים הכי מפתחים שירה של זמר.

2. זה כמאזכר אנאפורי:

לדוגמה: דנה נהנית יותר מ'פאן מיוזיק'. אלי זה I קצת פחות מדבר. אולי זה 2 עניין של תקופה. ("השבועון-מקור ראשון", 20.5.05) במשפט הנ"ל זה I מתייחס לציורף 'פאן מיוזיק' ואילו זה 2 לכל המשפט הקודם: אלי זה קצת פחות מדבר.

¹ מאמר זה מבוסס על עבודת סמינריון שנערכה בהדרכתה של ד"ר עירית מאיר מהחוג ללשון העברית באוניברסיטת חיפה בשנת 2005. תודתי נתונה לד"ר מאיר על ההנחיה והעזרה הצמודה, על התמיכה, על הערותיה והארותיה.

² יש המכנים את זה "מילית" ויש המכנים אותו "כינוי". לפי שורצולד וסוקולוף ("מילון למונחי בלשנות ודקדוק", עמ' 161, 183) "מילית" מוגדרת כ"חלק דיבר שאינו פועל, תואר או שם (...): מילות יחס, מלות קישור, תוארי פועל ומלות קריאה", ואילו "כינוי" הוא "קטגוריה דקדוקית מורפולוגית ותחבירית הכוללת כינויי גוף עצמאים וחבורים, כינויי רמז, כינוי שאלה, כינויים חוזרים והדדיים וכינויי סתמיות". לאור הגדרות אלה, בחרתי להשתמש ב"כינוי" מאחר ולדעתי זה הוא כינוי סתמי הממלא תפקיד תחבירי מובהק.

3. זה ככיניו חלול:

לדוגמה: זה מדהים כמה הדבר הזה הוא ערוך, מצונזר ולא אותנטי. ("המוסף לשבת-ידיעות אחרונות", 3.6.2005) – משפט זה בעל מבנה של [זה + פרדיקט + משלים], עליו ארחיב בהמשך. במבנה זה הכיניו הינו חלול סמנטית, ונמצא בעמדה של נושא תחבירי. השימוש בזה במשפטים כדוגמת המשפט הנ"ל הוא אופציונלי, שכן השימוש הנורמטיבי והנפוץ ביותר בעברית הוא ללא זה. במבנה מהסוג הזה, הדובר מביע עמדה באמצעות הפרדיקט, ומכאן אופיו המעריך של המשפט.³

כאמור, מאמר זה מתמקד במבנה [זה + פרדיקט + משלים] כדוגמת המשפט זה **כבוד לשיר שירים כאלה** ("מקור ראשון", 20.5.2005), בו הכיניו זה הינו אופציונלי. המבנה הנורמטיבי והנפוץ יותר בשפה, הוא ללא זה. יתרה מזאת, ישנם מקרים שבהם זה מנוע מלהופיע במבנה זה. פרדיקטים מסוימים אינם מאפשרים את הופעתו, כדוגמת צריך: * זה צריך לקרוא את הספר הזה. השאלה אשר עולה היא: מתי זה יכול להופיע במבנה הנ"ל, והאם ניתן לנסח ה כללה לגבי התנאים המאפשרים או מונעים את הופעתו במבנה?

נושא חלול בעברית:

העברית מאפשרת משפטים ללא נושא⁴, בניגוד לשפות כגון אנגלית וצרפתית, שאינן מאפשרות זאת. בשפות אלו, כאשר אין לפרדיקט ארגומנט-נושא מבחינה סמנטית, התחביר מחייב הופעתו של אלמנט כלשהו בעמדת הנושא. כדי למלא את דרישות התחביר, שפות אלו מציבות אלמנט חלול מבחינה סמנטית בעמדת הנושא התחבירי.

להלן שני מבני משפטים באנגלית וצרפתית עם כיניו חלול: 'משפטי מזג אוויר', כלומר משפטים עם פרדיקט המציין 'מזג אוויר', כגון *to rain, to snow* וכו' ו'משפטי הערכה', שבהם הפרדיקט מביע את עמדת הדובר, כגון *It is funny/great/sad that* ...:

(1) 'משפטי מזג אוויר': [it/il + פרדיקט]:

גשום. *Il pleut*. 2. *It is raining*. (א) 1

(2) 'משפטי הערכה': [it/c'est + פרדיקט + משלים (ש"פ או משפט משועבר)]⁵

³ הלוי-נמירובסקי מוסיפה, כי לכיניו זה במשפטים מסוג זה "תפקיד מודאלי המציג את עמדת הדובר ומעורבותו הרגשית" (מתוך הרצאתה במסגרת קדם-קונגרס לחקר הלשון העברית ודרכי הוראתה ירושלים, האוניברסיטה העברית, 27-28 ביולי 2005).

⁴ ר' ברמן (1990), אודות דגמי המשפט חסרי הנושא בעברית בת ימינו.

⁵ משפטים מסוג זה מורכבים מ: (זה) + פרדיקט + פסוקית משלים]. כוזר מכנה את פסוקית המשלים כ"ארגומנט שמני" (nominalization argument). דיון בסוגי הפסוקיות ר' במאמרו "פסוקיות נומינליזציה בעברית הישראלית", בלשונות עברית 36 (1992), עמ' 71-89.

2 א) *It is great to be here. C'est très bien d'être là.*

(זה) טוב/נהדר להיות כאן.

2 ב) *It is great that you have passed your exam.*

C'est très bien que tu as réussi à ton examen.

(זה) נהדר/טוב שהצלחת בבחינה.

בעברית משפטים מן הסוג הראשון (א1) אינם מתאפשרים כלל וכלל עם זה: *זה גשום; *זה מעונן. לעומתם, משפטים מן הסוג השני (א2 ו-ב2), קבילים עם זה: זה נהדר להיות כאן/שהצלחת בבחינה. יש להדגיש, כי בעוד שבצרפתית ובאנגלית הופעתו של הנושא החלול היא מחויבת, הרי שבעברית הופעתו אופציונלית: נהדר להיות כאן = זה נהדר להיות כאן; נהדר שהצלחת בבחינה = (זה) נהדר/טוב שהצלחת בבחינה.

מכיוון שהעברית מאפשרת הופעת משפטים חסרי נושא, יש הרואים בהופעתו של זה במבנה [זה + פרדיקט + משלים] השפעה של שפות אירופאיות, כגון הצרפתית והאנגלית. במבנה הנ"ל הנושא הוא חלול מבחינה סמנטית, ונמצא בעמדה של נושא תחבירי, כמו / *c'est it / il* באנגלית ובצרפתית. אולם, בחינה של סביבות הופעתו של זה מראה, כי הופעתו מוגבלת הרבה יותר מזו של מקביליו באנגלית ובצרפתית.

שאלה נוספת אשר מבנה זה מעלה היא: מהו הניתוח התחבירי של משפטים מסוג זה? ובצורה ממוקדת יותר: מה תפקידה של פסוקית המשלים, ומהו תפקידו התחבירי של הכינוי החלול בעברית? קיימות התייחסויות שונות לניתוח התחבירי של המבנה הנדון: חזות (1994) טוען, כי במשפט: *זה מעניין שדן קרא את הספר*⁶, הכינוי משמש כנושא של המשפט ופסוקית המשלים כלואי לנושא. לעומתו, טוענת ברמן (1980), כי במשפט: *זה חבל שדן לא בא*⁷. הכינוי משמש כנושא חלול והפסוקית כמשלים לפרדיקט. רוזן (1966) מביא כדוגמה משפט ממבנה זה, אשר לדעתו איננו קביל: *זה צריך להכשיר לזה מטפלת טובה*⁸, ומשווה אותו למשפט זה טוב הגלידה. הוא מתייחס לכינוי זה כאוגד, לצירוף מטפלת טובה - כנושא התחבירי של המשפט ולצריך להכשיר לזה - כנושא הדקדוקי של המשפט.

אין ברצוני להכריע כאן בין הניתוחים השונים. ניתוחים אלו אינם מתייחסים לתפוצה של מבנה זה או לכך שלא כל הפרדיקטים מאפשרים את הופעתו של זה כנושא חלול. מטרתו של המאמר הנוכחי היא להתמקד בשאלת תפוצתו של זה במבנה הנ"ל. השאלה שאני מעלה היא: **באילו סביבות תחביריות וסמנטיות יכול הכינוי זה להופיע במבנה [זה + פרדיקט + משלים]?**

כוזר (בהכנה) מוסיף, כי לכינוי זה תפקיד במבנה המסר של המשפט. לטענתו, הכינוי יופיע כאשר הפוקוס של המשפט יהיה על הפרדיקט, ולא על האירוע. לדוגמה: (מחקר חדש מוכיח...שעישון מונע פרקינסון...) זה נכון שמחקר חדש

⁶ ר' חזות (1994), עמ' 266.

⁷ ר' ברמן (1980), הערת שוליים מס' 10, עמ' 767.

⁸ ר' רוזן (1966), עמ' 254.

קובע, שזה מונע פרקינסון. לדברי כוזר, במשפט זה הערכת הדובר מובעת באמצעות פוקוס על הפרדיקט נכון (החידוש), ולא על העובדה שעישון מונע פרקינסון. כדי לענות על השאלה, נבדקו במחקר פרמטרים שונים העשויים להשפיע על הופעתו של זה :

1. מודאליות: הופעתו עם פרדיקט מודאלי/לא מודאלי.
2. חלק הדיבר של הפרדיקט: שם עצם, שם תואר, פועל.
3. זמן הפרדיקט: הווה/עבר.
4. משלים הפרדיקט: שם פועל/משפט משועבד.

שלבי המחקר

כאמור, זה בנושא חלול מאפיין משלבים בלתי פורמאליים של השפה. במחקר זה הסתמכתי על קורפוס כתוב של משלב בלתי פורמאלי אשר כלל ראיונות עיתונאיים מתועדים בכתב.

בשלב הראשון, נאספו מתוך הקורפוס 20 משפטים מהמבנה [(זה) + פרדיקט + משלים], המכילים פרדיקטים שונים. לאחר מכן, מוינו הפרדיקטים למודאליים וללא מודאליים. מיון הפרדיקטים נעשה בהתבסס על הגדרתה של מוצ'ניק (1989) למודאליות. לפיה, המודאליות, אינה הבעת דעה, כי אם מידת הודאות/אפשרות/צורך שהדובר מייחס להתרחשות של אירוע. הפרדיקטים שנבדקו נחלקו לפרדיקטים מודאליים: כדאי, אפשר, אסור, צריך, עדיף, רצוי; ולפרדיקטים לא מודאליים: גורלי, עצוב, אחראי, חולני, כיף, כבוד, מעניין, מפתה, מצחיק, טוב, קשה, קל, חשוב, בסדר. 20 המשפטים שנאספו מתוך הקורפוס שימשו להרכבת 120 משפטים שנכללו בשאלונים. בשלב האחרון, הוכנו שלושה שאלונים אשר חולקו לשלושים נשאלים.

שאלונים 1 ו-2 שימשו לבדיקת הפרמטרים הבאים: פרדיקט: מודאלי או לא מודאלי, חלק הדיבר של הפרדיקט הלא מודאלי, סוג המשלים: שם פועל או משפט משועבד. מבני המשפטים בשאלונים אלה היו דומים, ובכל אחד מהם נבדקו 40 משפטים שהורכבו מ-14 פרדיקטים לא מודאליים ו-6 פרדיקטים מודאליים, כאשר 4 גרסאות לכל משפט עם אותו פרדיקט: [(זה) + פרדיקט מודאלי/לא מודאלי + משפט משועבד] ו-[(זה) + פרדיקט מודאלי/לא מודאלי + שם פועל]. לדוגמה:

פרדיקט מודאלי אסור:

1. אסור לעבור קוים אדומים. [פרדיקט + שם פועל] ("ידיעות אחרונות", 3.6.2005)
2. זה אסור לעבור קוים אדומים. [זה + פרדיקט + שם פועל]
3. אסור שנעבור קוים אדומים. [פרדיקט + משפט משועבד]
4. זה אסור שנעבור קוים אדומים. [זה + פרדיקט + משפט משועבד]

פרדיקט לא מודאלי חולני:

1. זה חולני להלביש על מישהו תיק רצח כזה. [זה + פרדיקט + שם פועל]

התנאים התחביריים-סמנטיים להופעת הכינוי זה במבנה [זה + פרדיקט + משלים]

2. חולני להלביש על מי שהו תיק רצח כזה. [פרדיקט + שם פועל]
("ידיעות אחרונות", 3.6.2005)
3. זה חולני שילבישו על מי שהו תיק רצח כזה. [זה + פרדיקט + משפט משועבד]
4. חולני שילבישו על מי שהו תיק רצח כזה. [פרדיקט + משפט משועבד]

השאלון השלישי נבנה ממשפטים בהם הפרדיקט הוא לא מודאלי, ובעזרתו נבדק משתנה הזמן. הופיעו בו 40 משפטים: 10 פרדיקטים ו-4 גרסאות לכל משפט: עם ובלי זה, ועם פועל בעבר או עם פועל בהווה. יש להוסיף, כי נבדקו גם פרדיקטים שאינם פעלים בזמן עבר, באמצעות השימוש בפועל העוזר היה, לדוגמה:

1. עניין אותי לקרוא בשבע שפות ולעסוק במחקר. [פרדיקט לא מודאלי בזמן עבר + שם פועל] ("ידיעות אחרונות", 3.6.2005)
2. זה עניין אותי לקרוא בשבע שפות ולעסוק במחקר. [זה + פרדיקט לא מודאלי בזמן עבר + שם פועל]
3. מעניין אותי לקרוא בשבע שפות ולעסוק במחקר. [פרדיקט לא מודאלי בזמן הווה + שם פועל]
4. זה מעניין אותי לקרוא בשבע שפות ולעסוק במחקר. [זה + פרדיקט לא מודאלי בזמן הווה + שם פועל]

אוכלוסיית הנבדקים מנתה 30 אנשים (משני המינים), בני 20 ומעלה ילידי הארץ, אשר שפת אימם היא עברית. כל נבדק קיבל שאלון ובו 40 משפטים. ההוראה הייתה: "לסמן בכוכבית משפטים הנשמעים 'צורמים' בלשון הדיבור".

תוצאות המחקר

תוצאות המחקר מוצגות להלן (המספרים הנקובים הם באחוזים ומציינים את מידת ה'קבילות' של המשפטים בפי הנשאלים).

1. הופעתו או אי הופעתו של זה: [זה + פרדיקט + משלים] או [פרדיקט + משלים] 77% מכלל המשפטים ללא זה נשפטו כקבילים, לעומת 47% מכלל המשפטים עם זה שנשפטו כקבילים. נראה, אם כן, כי המבנה המועדף הוא ללא הכינוי זה.

2. השפעת המודאליות של הפרדיקט

49% מכלל המשפטים ממבנה [זה + פרדיקט לא מודאלי] נשפטו כקבילים, לעומת 30% מכלל המשפטים ממבנה [זה + פרדיקט מודאלי]. תוצאות אלו מראות, כי פרדיקטים מודאליים נוטים שלא לאפשר את הופעתו של זה יותר מאשר פרדיקטים לא מודאליים. גם בין הפרדיקטים המודאליים עצמם קיים שוני. כמה פרדיקטים נוטים יותר לאפשר הופעתו של זה (כדאי < רצוי < עדיף < אסור⁹) ואילו אחרים, כמו אפשר וצריך אינם מאפשרים זאת כלל¹⁰.

⁹ הפרדיקט כדאי נשפט כפרדיקט אשר נטה יותר לאפשר את הופעתו של זה.

3. השפעת חלק הדיבר של הפרדיקט

32% מכלל המשפטים בהם הפרדיקט היה פועל נשפטו כקבילים, ואילו 60% מכלל המשפטים עם פרדיקט שם תואר ו-54% עם פרדיקט שם עצם נשפטו כקבילים. מכאן שפרדיקטים פעליים נוטים פחות לאפשר הופעתו של נושא חלול מאשר פרדיקטים שאינם פועל.

4. סוג המשלים: משפט משועבד לעומת שם פועל

במבנה [זה + פרדיקט לא מודאלי + משלים], לא נמצא הבדל גדול בקבילות המשפטים בין אם המשלים שם פועל (52% מכלל המשפטים במבנה זה נמצאו קבילים), ובין אם הוא משפט משועבד (45% מכלל המשפטים במבנה זה נשפטו כקבילים).

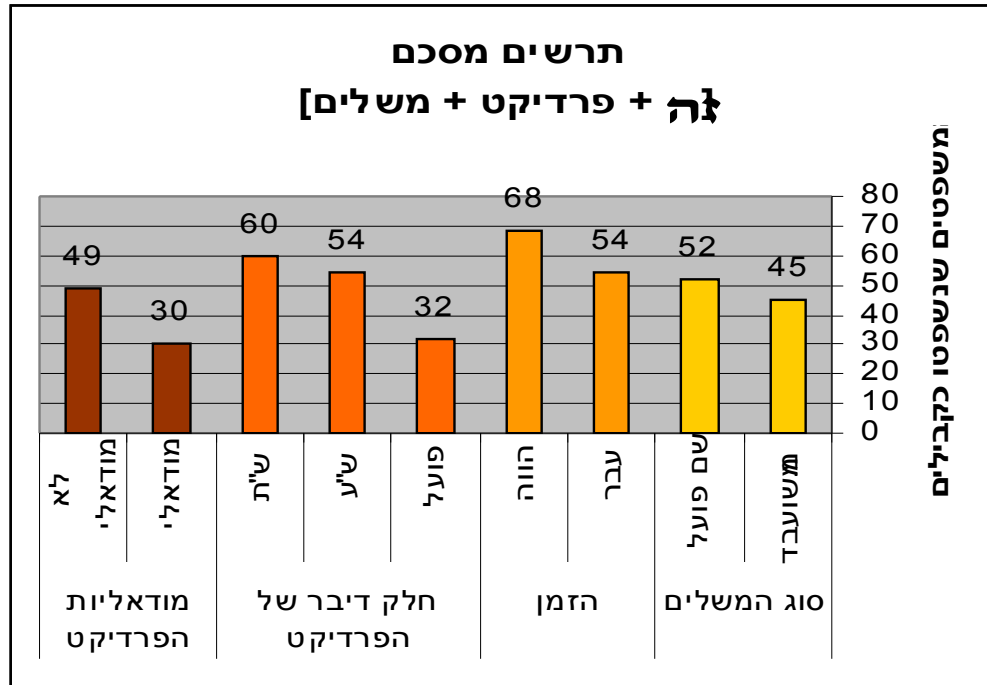
5. הפרדיקט בזמן עבר/הווה

68% מכלל המשפטים בהווה נמצאו קבילים, לעומת 54% מהמשפטים בעבר שנשפטו קבילים. כלומר, נראה כי ישנה העדפה להופעתו של זה עם משפטים בזמן הווה.

להלן תרשים המסכם את ארבעת הפרמטרים שנבדקו:

---

¹⁰ לדוגמה: *זה אפשר שנפסיד לא רק בקרב, אלא במלחמה כולה או *זה צריך לגלות כלפיהם לויאליות.

דיון ומסקנות

מחקר זה עסק במבנה המשפט [זה + פרדיקט + משלים] בעברית הדבורה המתועדת בכתב. מטרתו הייתה לבדוק באם קיימים תנאים תחביריים וסמנטיים המאפשרים את הימצאותו של הכינוי החלול זה במבנה [זה + פרדיקט + משלים]. ההבחנה למציאת תנאיו התחביריים-סמנטיים של הכינוי זה אינה מוחלטת או חד משמעית, ומכאן השימוש במונחים כמו "יותר/פחות צורם", "קביל יותר/פחות", ולא במונחים כגון "דקדוקי/בלתי דקדוקי". מבנה זה קביל בעברית ולא תמיד נשמע 'צורם'. יחד עם זאת, יש לציין, כי המבנה [פרדיקט + משפט משועבד/שם פועל] הוא המבנה שנשפט כקביל יותר.

תוצאות המחקר לא היו חותכות, אולם ניתן להסיק בכל זאת, כי אכן קיימות נטיות מסוימות להופעתו של זה במבנה הנדון. ראשית, למרות שמשפטי [זה + פרדיקט + משלים] קיימים בעברית בת ימינו, הם עדיין פחות מועדפים מהמבנה המקביל ללא הנושא החלול. מבדיקת הפרמטרים השונים נראה, כי זה נפוץ יותר במשפטים בזמן הווה, עם פרדיקט שאינו מודאלי ובעיקר עם פרדיקט שאינו משתייך לקטגוריית הפועל.

הסבר הממצאים:
1- השפעת המודאליות:

התוצאות מראות, כי פרדיקטים לא מודאליים נוטים לאפשר יותר את הופעתו של זה. כיצד ניתן להסביר הבדל זה? כיוון אחד נעוץ בהבדל הסמנטי ובמבנה הארגומנטים של פרדיקטים מודאליים ולא מודאליים. מבחינה סמנטית, פרדיקט מודאלי לוקח אירוע כארגומנט, הממומש תחבירית באמצעות פסוקית משלים (שם פועל או משפט משועבד); ואילו פרדיקט לא מודאלי יכול לקחת לא רק אירוע כארגומנט, אלא גם ישות. ישות ממומשת (תחבירית) בדרך כלל באמצעות צירוף שמני. פרדיקטים לא מודאליים, אם כן, מופיעים בשפה גם במבני משפט המכילים נושא מפורש. ייתכן שהיקרותם של פרדיקטים אלו לצד נושא מפורש מהווה גורם המקל על הופעתם גם לצד נושא חלול.

כלומר, טענתי היא כי פרדיקטים מודאליים ובלתי מודאליים מופיעים בשני מבנים תחביריים שונים, למרות שלעיתים על פני השטח מבנים אלו מתמזגים. פרדיקטים מודאליים מופיעים בדגם משפט שאין בו עמדת נושא כלל; ואילו פרדיקטים לא מודאליים מופיעים בדגם משפט שיש בו עמדת נושא, אם כי היא לא תמיד מתממשת מפורשות. שני דגמי משפט אלו מקבילים לשני סוגי משפט פעליים בעברית: במבנה הראשון, עמדת הנושא התחבירי קיימת, אך לא תמיד ממומשת. המבנה השני הוא חסר עמדת נושא תחבירי.

נבחן את שני המשפטים הבאים:

1. קניתי ספר.

2. התבהר פתאום.

בשני המשפטים הנ"ל אין נושא מפורש, אך במשפט הראשון ניתן להוסיפו: אני קניתי ספר. במשפט השני, לעומת זאת, לא ניתן להוסיף נושא מפורש: *זה התבהר פתאום. כלומר, במשפט הראשון ישנה עמדה של נושא תחבירי, העשויה להתממש באופן מפורש או לא. במשפט השני לא קיימת עמדה של נושא תחבירי. אני מציעה אפוא להחיל את הניתוח הנ"ל גם על משפטים במבנה [פרדיקט + פסוקית משלים]:

1. ניתוח תחבירי למבנה א': [נושא] + פרדיקט לא מודאלי + משלים]: כאשר הפרדיקט הוא לא מודאלי, עמדת הנושא קיימת מבחינה תחבירית, אך מימושה הוא אופציונלי (גם כאשר הכינוי החלול זה אינו מופיע, לא מדובר במבנה חסר נושא, כי אם במבנה שבו עמדת הנושא אינה ממומשת). כלומר, מבנם התחבירי של המשפטים הבאים הוא זהה:

זה כבוד לשיר שירים כאלה = ___ כבוד לשיר שירים כאלה

נושא מוצפן (implicit)

נושא מפורש (explicit)

2. ניתוח תחבירי למבנה ב': [פרדיקט מודאלי + משלים]: כאשר הפרדיקט מודאלי, לא מתאפשרת הוספת הכינוי זה,

בשל היות המבנה חסר עמדת נושא תחבירי, ומכאן אי-קבילותו של המשפט
הבא:
* זה רצוי לבצע מתיחות לגב מדי יום.

נסכם אם כן, כי גורם אחד העשוי להשפיע על הופעתו של זה הוא המודאליות של הפרדיקט. שני גורמים נוספים הם למעשה שני פנים של אותה הנקודה:

2- השפעת חלק הדיבר:

זה יעדיף מבנה בו הפרדיקט אינו פועל

ייתכן והדבר נובע מעצם העובדה כי כל צורות הפועל הנטוי בעברית מקודדות מבחינה צורנית גם את הנושא התחבירי. לדוגמה, הפרדיקט עניין במשפט עניין אותי לקרוא בשבע שפות ולעסוק במחקר ("ידיעות אחרונות", 3.6.2005), מקודד בתוכו את גוף שלי ישי יחיד זכר. חלקי דיבר אחרים בעברית אינם ניטים לפי קטגוריות הגוף, ולכן אינם מקודדים את הנושא התחבירי וכאשר נוסף את הכינוי זה למשפט בעל פרדיקט פעלי תיווצר מעין כפילות תחבירית ועודפות, שכן הנושא מקודד פעמיים, בתוך צורת הפועל ובאמצעות כינוי הגוף עצמו. לעומת זאת, כאשר זה מצטרף למשפט בעל פרדיקט שאיננו פועל, לא נוצרת עודפות תחבירית, שכן הפרדיקט אינו מקודד את הנושא התחבירי. ייתכן שלהבדל תחבירי זה השפעה על האפשרות להופעתו של זה: כאשר הפרדיקט אינו מקודד את הנושא, הוא נוטה להופיע ביתר קלות עם נושא מפורש, בין אם הוא מפורש ובין אם הוא חלול.

3- השפעת הזמן הדקדוקי:

זה יעדיף להופיע עם פרדיקטים בזמן הווה

פועל בהווה, על אף שמבחינה סמנטית הוא פועל, מבחינה צורנית הוא שם, והוא אכן אינו נוטה לפי קטגורית גוף. ואכן בעברית פועל בהווה בדרך כלל מחייב הופעתו של נושא כינוי לציוד. זו הסיבה לכך כי זה יופיע יותר עם פרדיקט שאיננו פועל בהווה, ומכאן קבילותם של משפטים כמו: זה מפתה להיכנס לבית חולים (וברגע של משבר להגיע לחדר לידה ולקחת אפידורל) ("לאישה", 11.10.04). לסיכום, נמצא כי משפטים עם נושא תחבירי חלול קבילים בעברית, אך קבילותם מוגבלת לתנאים תחביריים-סמנטיים מסויימים, כאשר המשפטים המשפיעים על קבילות המשפטים הם: מודאליות הפרדיקט, חלק הדיבר של הפרדיקט, זמן הפרדיקט.

לסיום, מעניין להביא את התייחסותו של כוזר (בהכנה), המכנה את משפטי [זה + פרדיקט + משלים] כמשפטי חג"ם (בהם הפרדיקט הינו בעל יסוד מעריך) וטוען כי, הסמנטיקה של תבנית זו ערוכה כקטגוריה מבוססת-אבטיפוס כאשר בליבת הקטגוריה מצויים פרדיקטים שהם ייחודיים למבנה זה. פרדיקטים אלה הם "החג"מים המובהקים" כגון כדאי, צריך, אפשר, חבל. בטבעת המקיפה את הליבה מצויים פרדיקטים שהם שמות תואר, המצויים גם בתבניות תחביריות אחרות, כגון טוב, נפלא, קל, קשה, עצוב וכד', וכן פעלים כגון עניין, הצחק וכד'. בטבעת הבאה, מופיעים שמות עצם, כמו כיף, חובה וכד'. ובטבעת החיצונית - הצ"שים, כדוגמת דבר נפלא, רעיון מבריק וכד'. לטענת כוזר, ככל שמתרחקים מן הליבה, כוחו

המעריך של הפרדיקט חלש יותר, והנטייה להשתמש בכינוי זה גדלה. כלומר, זה משמש לחיזוק התבנית כתבנית של הערכה. דבריו של כוזר מחזקים אם כן את ממצאי המחקר הנוכחי, על פיהם נראה, כי זה יופיע ביתר קלות עם פרדיקטים לא מודאליים (המצויים בטבעות המקיפות את ה"ליבה"), ובפרט עם פרדיקטים שהם שמות תואר או שמות עצם.

ברצוני להדגיש, כי מחקר זה אשר מטרתו הייתה לבדוק את תנאיו התחביריים והסמנטיים להופעת הכינוי זה במבנה הנדון, הוביל אותי לעריכת מחקר המשך ומקיף. בחינה מעמיקה יותר של הגורמים המאפשרים או מונעים את הופעתו של זה, והאינטראקציה ביניהם (למשל, האינטראקציה בין מבנה המסר שמציע כוזר, לבין הגורמים שצוינו במאמר זה) הם נושא למחקר המשך אשר יבדוק את תנאיו התחביריים, הסמנטיים, הפרגמטיים והפסיכו-לינגוויסטיים להמצאות הכינוי זה במשפטי החג"ם בעברית בת ימינו.

ביבליוגרפיה:

- Berman, R., The case of an (S)VO language, : (1980) ברמ ן
Language, 56, 759-775.
- גולדברג וקנטור (2003): דינה גולדברג והדסה קנטור: על שימושי ה"זה" בעברית
 בת זמננו, בלשנות עברית, 53, 43-55.
- Hazout, I., The Hebrew pronoun *ze* and the syntax : (1993) חזות
 of sentential subjects, *Lingua*, 93, 265-282.
- כוזר (1991): כוזר רוזן: החג"ם – חלק דיבור או עמדה תחבירית? לשוננו, 56,
 241-248.
- Kuzar, R., Prototype-Based Semantics of Evaluative : (בהכנה) כוזר
 Constructions.
- מוצ'ניק (1989): מוצ'ניק מלכה: הבעות זמן, מודוס ואספקט בעברית החדשה,
 בלשנות עברית, 27, 29-54.
- רודריג-שורצולד א' וסוקולוף מ' (1992): רודריג-שורצולד א' וסוקולוף מ', מילון
 למונחי בלשנות ודקדוק, אבן יהודה: רכס, 1992.
- רוזן (1966): רוזן חיים, עברית טובה, ירושלים: קרית ספר.